

УДК 343.137

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.68>

ЩОДО ПРОЦЕДУРИ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КОНТЕКСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА ПІДОЗРЮВАНОВОГО З ОБВИНУВАЧЕННЯМ

Сидій Я.В.,*аспірантка кафедри кримінального процесу
та криміналістики Академії адвокатури України
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9742-6208>*

Сидій Я.В. Щодо процедури угоди про визнання винуватості у контексті співробітництва підозрюваного з обвинуваченням.

В статті авторка розглядає деякі проблемні питання тактико-криміналістичного забезпечення компромісної процедури – угоди про визнання винуватості, передбаченої пп.2,3 ч.2 ст. 469 КПК, учасником якої є підозрюваний у вчиненні особо тяжкого злочину. Розглядається сутність тактики участі прокурора у компромісних процедурах, як засновані на рекомендаціях криміналістики комплекс процесуальних дій, формальних процедур і тактичних прийомів прокурора, які забезпечують створення певних умов для укладення сторонами угоди про визнання винуватості на взаємовигідних для сторін умовах. Процедуру укладення зазначеної угоди пропонується розглядати як комплекс слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій з вирішення певних локальних завдань – укладення компромісної угоди – в рамках тактичної операції «досягнення компромісу з підозрюваним» з врахуванням певної типової слідчої або захисної ситуації та інтересів потерпілих. Запропонована та розглядається типова модель цієї операції, основною метою якої є співробітництво підозрюваного (обвинуваченого) з досудовим слідством (обвинуваченням).

Обґрунтована необхідність проведення в рамках цієї процедури тактичної операції «перевірка показань підозрюваного, який визнає свою вину». В рамках запропонованої типової моделі операції наводиться перелік слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, тактичних прийомів, які дозволять вирішити завдання операції.

З врахуванням особливостей укладення угоди з підозрюваним, який вчинив особливо тяжкий злочин і викриває інших винних у вчиненні злочинів, які скоєні за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою, авторкою пропонується проведення обов'язкової тактичної операції для зазначеної категорії кримінальних проваджень – «забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого)» та наводиться її типова структура. Обґрунтовується необхідність

створення в Україні автономного органу по захисту свідків та інших учасників кримінального судочинства (Національна служба захисту), оскільки зараз такі підрозділи знаходяться у структурі слідчих чи оперативних підрозділів і фактично є стороною обвинувачення.

Ключові слова: криміналістична тактика, підтримання публічного обвинувачення, компромісні процедури, угода про визнання винуватості.

Sydiy Y.V. Regarding the plea agreement procedure in the context of the suspect's cooperation with the prosecution.

In the article, the author examines some problematic issues of tactical and forensic support of the compromise procedure – the plea agreement provided for in paragraphs 2, 3, part 2 of Art. 469 of the Criminal Code, the participant of which is a person suspected of committing a serious crime. The essence of the tactics of the prosecutor's participation in compromise procedures is considered, as a set of procedural actions, formal procedures and tactical techniques of the prosecutor based on the recommendations of criminology, which ensure the creation of certain conditions for the parties to enter into a plea agreement on mutually beneficial terms for the parties. The procedure for concluding the specified agreement is proposed to be considered as a complex of investigative (search) and other procedural actions for solving certain local tasks – concluding a compromise agreement – as part of the tactical operation «achieving a compromise with the suspect» taking into account a certain typical investigative or defense situation and the interests of the victims. A typical model of this operation is proposed and considered, the main purpose of which is the cooperation of the suspect (accused) with the pre-trial investigation (accusation).

There is a well-founded need to conduct a tactical operation «checking the testimony of a suspect who admits his guilt» within the framework of this procedure. Within the framework of the proposed typical model of the operation, a list of investigative (search) and other procedural

actions, tactical techniques, which will allow solving the task of the operation, is given.

Taking into account the peculiarities of concluding an agreement with a suspect who has committed a particularly serious crime and exposes others guilty of crimes committed by a group of persons, an organized group or a criminal organization or a terrorist group, the author proposes to carry out a mandatory tactical operation for the specified category of criminal proceedings – «ensuring the safety of the suspect (accused)» and its typical structure is given. The need to create an autonomous body for the protection of witnesses and other participants in criminal proceedings (the National Protection Service) in Ukraine is substantiated, since such units are currently part of the structure of investigative or operational units and are actually a party to the prosecution.

Key words: forensic tactics, maintenance of public prosecution, compromise procedures, plea bargain.

Постановка проблеми. Однією з найцікавіших новел чинного КПК України (далі – КПК) є впровадження угод про визнання винуватості та про примирення, що є продовженням відомих тенденцій розвитку сучасного кримінального процесуального права в країнах Європи у другій половині ХХ ст. Як відомо, основною метою реформування кримінальної юстиції є створення під час розслідування злочинів можливості для зняття конфлікту заради процесуальної економії та пом'якшення покарання в обмін на визнання вини та допомогу слідству у викритті винних у вчиненні злочинів. Це сприяє гуманізації кримінального судочинства, забезпеченню його змагальності та рівності сторін, втіленню ідеї відновного правосуддя та повному, швидкому й неупередженому розслідуванню і судовому розгляду.

Перші реальні спроби реформування кримінального процесуального права в Україні у цьому контексті зроблені ще у 2001 р., коли чинний на той час КПК доповнений ст. 301¹ та внесені зміни до ст.299 (в редакції Закону України №2533-III від 21.06.01р. [1]), в результаті чого був запроваджений спрощений порядок судового розгляду справи. Основною метою таких нововведень була процесуальна економія.

В останні роки в Україні достатньо серйозно постає питання боротьби з найбільш складними для розслідування злочинами: організованою злочинною діяльністю, злочинами терористичного спрямування та ін. Але у провадженнях про вчинення особливо тяжких злочинів, не можна було застосувати запроваджені у КПК компромісні угоди. Основним важелем, який надавав слідчому (прокурору) можливість гарантувати

одному з учасників злочинного угруповання пом'якшення покарання в обмін на допомогу (співробітництво зі слідством), залишалася обіцянка слідчого (прокурора) про певні поступки з його боку, без якихось законних гарантій на те.

Треба виходити з того, що концепція погоджувальних процедур, про яку йдеться у гл. 35 КПК має свої корні в теорії компромісів, перш за все, як інструмент боротьби зі злочинністю, в основі якої покладено розуміння необхідності відмови від методу безкомпромісної боротьби зі злочинністю, який суперечить основним принципам права і часто створює на практиці тупикові ситуації в процесі як запобігання, так і розкриття та розслідування конкретних злочинів [2, с. 9]. Тобто, розвиток інституту погоджувальних процедур (як врегульованої нормами КПК діяльності учасників процесу, спрямовану на отримання юридично значимого результату шляхом погоджування своїх позицій) в кримінальному судочинстві повинен, на нашу думку, по-перше, підвищувати ефективність боротьби зі злочинністю, і лише – по-друге, сприяти зменшенню витрат на цю державну діяльність.

Ще у 1993 р., під час першої спроби реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства у цьому напрямі, був прийнятий Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», де у ч. 2 ст. 14 передбачено, що «... учасник організованого злочинного угруповання може бути частково або повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання, якщо він ... сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними злочинів, притягненню винних до відповідальності...» [3]. Але зазначене положення, за відсутності відповідної процедури, на практиці не виконувалося, а поступки підозрюваним мали ознаки зловживання процесуальними правами з боку досудового слідства (обвинувачення).

Стан опрацювання проблеми. Питання застосування компромісних процедур активно досліджували українські вчені-процесуалісти, зокрема, Аленін Ю.А., Бояров В.І., Власова Г.П., Гловюк І.В., Гринюк В.О., Канюка І.М., Назаров В.В., Нор В.Т., Пушкар П.В., Рогатюк І.В., Сіроткіна М.В., Філін Д.В., Шило О.Г. та багато ін. Також ці питання були предметом наукових досліджень науковців-процесуалістів з пострадянських країн, зокрема: Алікперова Х.Д., Зейналова М.А., Полстовалова О.В. та багатьох ін.

Однак довгий час як в теорії, так і в чинному кримінальному процесуальному законодавстві залишалася відкритим питання щодо законності застосування у досудовому провадженні компромісу (угоди про визнання винуватості) до осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини.

Причому як практики так і науковці визнавали, що у чинному кримінальному процесуальному законодавстві не вистачає певного інструментарію, який дозволить підвищити ефективність боротьби з найбільш складними злочинами шляхом надання певних преференцій особам, які сприяють розкриттю та розслідуванню таких злочинів. Зокрема, коли йдеться про викриття високопрофесійних злочинців з числа учасників організованих кримінальних угруповань, які на високому професійному рівні вчиняють злочини так званої «базової спрямованості» – які на думку злочинців є найбільш безпечні при вчиненні та вигідні у матеріальному плані; учасників злочинних формувань, яких поєднує спільна ідеологія (наприклад, екстремістського або терористичного спрямування) та ін.

Прикладом може бути Італія, де на певному етапі боротьба з мафією стала практично неможлива і держава від практики постійного збільшення покарання (що не призводило до покращення боротьби із організованою злочинністю) віднайшла досить ефективний інструмент, завдяки якому отримала можливість проводити процеси стосовно керівників («батьків») мафії та позбавляти їх волі на багато років. Держава надала можливість закоренілим злочинцям «почати життя спочатку». Йшлося про закон, в основу якого була покладена гуманістична концепція «винагороди» за каяття і співпрацю з правосуддям. В результаті застосування зазначеного законодавства вказана особа отримує статус анонімного свідка, якій після закінчення процесу може змінити анкетні дані, отримати новий паспорт і навіть залишити територію Італії. В інших країнах досить поширеними є законодавчі акти стосовно так званих «головних свідків» [4, с.83].

Тому цілком очікувано, відповіддю на вимоги практики, у цьому контексті, були зміни до чинного кримінального процесуального законодавства, пов'язані спочатку з закріпленням у п. 2 ч. 4 ст. 469 КПК (згідно із Законом України №198-VIII від 12.02.2015) можливості укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальних провадженнях щодо особливо тяжких злочинів віднесених до підслідності НАБУ [5]; а потім – щодо можливості укладення аналогічної угоди (п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК) у провадженні щодо особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою (згідно із Законом України № 1950-VIII від 16.03.2017) [6].

Все це призвело до необхідності умовного поділу угод про визнання винуватості на два види: (1) угода про визнання винуватості у провадженнях щодо кримінальних проступків,

нетяжких і тяжких злочинів та (2) угода про співробітництво в усіх категоріях кримінальних проваджень, де для останньої групи важливим є співробітництво з досудовим слідством (обвинуваченням), а для першої – це питання буде другорядним [7, с. 254-255].

При цьому треба зазначити, що до цього часу криміналістика, зокрема, криміналістична методика, незважаючи на актуальність проблем тактико-криміналістичного забезпечення компромісних процедур, залишила її поза уваги та глибокого вивчення. Це може свідчити, що криміналістика ігнорує норми процесуального права і до цього часу сповідує безкомпромісний підхід до боротьби зі злочинністю та продовжуючи керуватись неписаним принципом «невідворотності покарання».

Метою статті є деякі особливості тактико-криміналістичного забезпечення компромісної процедури – угоди про визнання винуватості, передбаченої пп. 2,3 ч. 2 ст. 469 КПК, учасником якої є підозрюваний у вчиненні особою тяжкого злочину.

Виклад основного матеріалу. В ситуаціях, передбачених у пп. 2,3 ч. 4 ст. 469 КПК обов'язковими умовами, за наявності яких може бути укладена угода про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо особливо тяжких злочинів на підставі цього пункту, є такі: (1) особливо тяжкий злочин повинен бути вчинений за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією, або терористичною групою; (2) підозрюваний не є організатором такої групи або організації; (3) викриття підозрюваним злочинних дій інших учасників групи чи інших вчинених групою чи організацією злочинів; (4) інформація про такі злочинні дії чи інші злочини підтверджується доказами; (5) надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення угоди.

Тобто, під час розслідування кримінального провадження про особливо тяжкий злочин, який вчинений за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою, угода про визнання винуватості може бути укладена лише з підозрюваним (обвинуваченим), який не є організатором такої групи або організації і при цьому він викриває у вчиненні злочинів інших учасників групи організації, а представлена інформація про злочин, підтверджується доказами. Розуміється, що показання підозрюваного, які викривають інших учасників злочинного формування повинні бути отримані і перевірені до укладення угоди.

Загалом, якщо йдеться про укладення угод про визнання винуватості, то цей процес вже традиційно поділяється на кілька етапів: ініціювання укладення угоди; роз'яснення прокуро-

ром підозрюваному наслідків укладення та за-твердження угоди, невиконання угоди; обгово-рення та узгодження позицій сторін; складання проекту угоди та ознайомлення підозрюваного з ним; уточнення умов угоди та внесення від-повідних виправлень у текст; виготовлення ост-аточного варіанта угоди та ознайомлення підо-зрюваного з ним; підписання угоди сторонами; вирішення прокурором питання щодо необхід-ності відкладення направлення до суду обвину-вального акта з підписаною сторонами угодою з підстав, визначених у ч. 1 ст. 474 КПК; направ-лення обвинувального акта з угодою до суду [8, с. 98]. Все це проводиться в рамках однієї тактичної операції – «досягнення компромісу з підозрюваним».

Типова модель такої операції, очікуваним результатом якої досягнення компромісу з під-озрюваним та підписання угоди про визнання винуватості, найбільш поширеною метою якої є процесуальна економія, а також нейтралізація протидії розслідуванню. За традиційною схе-мою ця тактична операція, в контексті предме-ту дослідження, передбачає наступні етапи: (1) прийняття тактичного рішення (як визначення лінії поведінки прокурора в конкретній ситуації) про її проведення (за наявності певних умов, передбачених чинним КПК та позиції захисту); (2) моделювання тактики (очікування ініціативи з боку захисту в окремих ситуаціях (наприклад, очевидність вчинення злочину саме підозрюва-ним) або проведення слідством активних проце-суальних дій, спрямованих на доведенні захи-сту доцільності компромісу в умовах наявності доказів винуватості); (3) її підготовка; (4) без-посереднє здійснення (повідомлення про підоз-ру, допити, доведення результатів судових експ-ертиз та інших доказів, проведення одночас-них допитів) та (5) процесуальне оформлення.

З урахуванням слідчої ситуації та позиції за-хисту, інтересів потерпілого, прокурор вико-ристовує певний тактичний потенціал, яким є компромісні тактичні прийоми, як раціональні й найефективніші способи дій, які обираються об-винуваченням в конкретних слідчих, захисних і судових ситуаціях з метою створення умов для подолання конфлікту на основі взаємовигідних поступок, які не суперечать нормам матеріаль-ного і процесуального права (зокрема, таким засадам кримінального провадження, якими є законність та диспозитивність), та забезпечу-ють належну реалізацію процесуальних функцій сторонами, досягнення завдань кримінального судочинства [9, с. 142], спрямованих як на по-долання протидії розслідуванню, так і доведен-ня стороні захисту необхідності обговорити пер-спективи та умови укладення відповідної уго-ди. Тактичні прийоми повинні бути законними, науково обґрунтованими, етичними, логічними,

активними, динамічними та ситуативні, що є га-рантією визнання їх допустимими.

Але для ситуацій, передбачених у пп. 2, 3 ч. 2 ст. 469 КПК треба передбачити ще додат-ковий комплекс процесуальних дій, які охоплю-ються в рамках тактичних операцій «перевір-ка показань підозрюваного, який визнає свою вину» та «забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого)».

В розумінні криміналістичної тактики (такти-ко-криміналістичного забезпечення розсліду-вання) – це проведення слідчим тактичних опе-рацій – як комплекс гласних і негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, ме-тою яких є вирішення локальних завдань: (1) отримання інформації, яка б об'єктивно підтвер-джувала причетність особи до вчинення злочи-ну, зокрема, його злочинну поінформованість (як безпосереднього учасника підготовки та вчинення злочину) і таким чином підозрюваний викриває злочинні дії інших учасників групи чи організації; (2) досягнення компромісу, тобто отримання від підозрюваного згоди на укладен-ня угоди (за наявності потерпілих – отримання від них письмової згоди прокурору на укладен-ня угоди) і направлення обвинувального акту з угодою до суду та (3) забезпечення безпеки під-озрюваного, як особи, що викриває інших осіб у вчиненні особливо тяжкого злочину (шляхом, наприклад, застосування певного заходу забез-печення безпеки: фізичного захисту, конфіден-ційності; зміни анкетних даних, зовнішності та ін.).

Спочатку, в результаті аналізу показань під-озрюваного та інших матеріалів кримінального провадження прокурор може дійти висновку про те, що інформація про такі злочинні дії чи інші злочини підтверджується доказами і підозрю-ваний викриває (серед інших доказів) злочинні дії інших учасників групи, а отже – є умови для укладання угоди про визнання винуватості.

Відповідно до приписів ст. 470 КПК обов'язок враховувати ступінь і характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або ін-ших осіб при укладенні угоди про визнання ви-нуватості покладено саме на прокурора.

Кримінальний касаційний суд у складі Вер-ховного суду з цього приводу, зокрема, зазна-чив, що перевірка достовірності обставин, які згідно зі ст. 470 КПК підлягають врахуванню при укладенні угоди про визнання винуватості, є обов'язком прокурора. При цьому, зважаючи на визначені законом наслідки невиконання угоди (процесуального характеру, передбачені ст. 476 КПК, або за наявності для того підстав – ініціювання прокурором кримінального прова-дження за ст. 389-1 КК України), на суд при за-твердженні угоди про визнання винуватості не

можуть бути покладені інші обов'язки щодо перевірки можливості її затвердження, ніж ті, які прямо передбачені у ст. 474 КПК [10].

У контексті теми дослідження – представлена підозрюваним інформація про злочин повинна (у вигляді активних дій підозрюваного [11, с. 204-205]) підтверджуватися доказами і таким чином він викриває інших учасників злочинного формування. Це, зокрема можуть бути показання щодо інших учасників вчинення злочину та їх ролі, щодо обстановки та слідів вчинення злочину; інформація про місця знаходження зброї, викраденого майна; та ін., які під час перевірки знайшли своє підтвердження в процесі огляду місця події, обшуків; аналізу висновків судових експертів; показань свідків і потерпілих та ін.

В ситуаціях, передбачених пп. 2, 3 ч. 4 ст. 469 КПК, де визначена умова – викриття підозрюваним злочинних дій учасників групи, які вчинили особливо тяжкий злочин за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою – прокурор повинен передбачити застосування заходів забезпечення безпеки щодо такого підозрюваного (обвинуваченого), в тому числі шляхом проведення тактичної операції «забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого)».

Треба зазначити, що серед великої кількості тактичних операцій, які проводяться під час розслідування, на думку науковців, є дві операції, які є обов'язковими за всіма кримінальними провадженнями – незалежно від того, до якого виду або категорії відноситься злочин, що розслідується і в якій слідчий ситуації проводиться: «захист доказів» (як комплекс процесуальних дій, спрямованих на забезпечення захисту носіїв інформації) [12, с. 206; 13, с. 40-45] та «перевірка показань особи, яка визнає себе винною у вчиненні злочину» [14, с. 237-250].

Тактичну операцію «забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого)» можна розглядати як таку, що здійснюється у рамках першої з названих обов'язкових операцій («захист доказів») і вона все частіше застосовується під час розслідування кримінальних справ про вчинення злочинів, вчинених організованими злочинними формуваннями, терористичними організаціями і групами.

За традиційною схемою передбачаються такі етапи цієї операції: прийняття рішення про її проведення; моделювання тактичної операції; її підготовка; безпосереднє здійснення та процесуальне оформлення.

Зокрема, розглядаються дві основні слідчі ситуації: (1) коли дані про підозрюваного, який викриває інших учасників злочинного угруповання, відомі останнім і є спроби тиску на нього, якій створює реальну загрозу життю та

здоров'ю такої з боку інших підозрюваних (або осіб з їх оточення) або (2) коли зазначені дані відомі лише слідчому (прокурору), а для інших така поведінка підозрюваного (як викривача) – невідома. Але й у першій і у других ситуаціях підозрюваний потрапляє до «групи ризику», як особа, яка в силу певних обставин, може бути об'єктом посткримінального впливу з боку осіб, яких вона викриває або їх оточення.

Інформацію щодо загрози життю та здоров'ю підозрюваного прокурор отримує в результаті аналізу наступних даних: (1) щодо особи злочинців, щодо злочинного угруповання (наприклад, учасників молодіжних організованих злочинних угруповань, які характеризуються як такі, що здатні на помсту): зокрема, чи здатні вони на вчинення певного тиску або створення реальної загрози життю, здоров'ю підозрюваного (викривача) або його родичів (матеріали справи, оперативна інформація); (2) наявність формальних ознак, необхідних для застосування заходів безпеки: реальна загроза життю, здоров'ю, майну особи, яка бере участь у кримінальному судочинстві (або членів їх сімей та близьких родичів) або ризик виникнення такої загрози (їх заява, наявність відповідного повідомлення оперативних підрозділів або отримання таких даних безпосередньо слідчим, прокурором) та ін.

Треба зазначити, що визначення, яке передбачено у ч. 1 ст. 20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [15] як умова застосування заходів безпеки – «наявність реальної загрози життю», характеризується розмитістю формулювання (щодо «реальності») і містить загрозу вільного її тлумачення. Практика Європейського суду з прав людини, серед інших базових умов, які повинні бути вивчені слідством перед прийняттям рішення про конфіденційність даних стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, передбачає, що життя та свобода такої особи піддається серйозному ризику (загрозі) [16, с. 440-454]. За рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи серйозний ризик, насамперед, передбачає тиск на особу, яка бере участь у кримінальному судочинстві. Причому під цим розуміють будь яку пряму або непряму чи потенційну загрозу, що може завдати особі давати показання [17]. Ця позиція, на нашу думку, є обґрунтованою і заслуговує на увагу.

Відповідно до вимог ч. 3 ст. 3 зазначеного Закону, здійснення заходів безпеки покладається за підслідністю на органи СБ, ДБР, органи внутрішніх справ, органи НП або НАБ України, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи. Вони ж забезпечують захист у кримінальних справах, які знаходяться у провадженні

БЕБ України або суду, а безпеку особи, взятої під захист, якщо її тримають в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, забезпечує відповідний підрозділ такої установи чи слідчого ізолятора незалежно від того, у провадженні якого органу знаходиться кримінальне провадження. Такий стан суперечить принциповій позиції Ради Європи (Рекомендації РЄ (2005) 9 щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям) про забезпечення певної оперативної автономії підрозділів по захисту свідків та заборону брати участь в підготовці справи чи розслідуванні (з цією метою слід передбачити організаційне відокремлення відповідних функцій – п. 28) [18], оскільки зазначені підрозділи знаходяться у структурі слідчих чи оперативних підрозділів і відповідно до чинного КПК України фактично є стороною обвинувачення (ст. 41) та не завжди наділені необхідною автономією. При цьому немає органу, який би координував роботу оперативних підрозділів по захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [19, с. 125].

Треба констатувати, що за цей час (з 1993 р.) держава, на жаль, не створила ефективну структуру в системі правоохоронних органів і в цілому в Україні фактично відсутня комплексна система забезпечення захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [20, с. 2]. Традиційно застосовуються, переважно, лише такі заходи, як фізична охорона (в ситуаціях отримання зацікавленими особами інформації про показання та особу свідка, що викриває підозрюваних) або так звана «анонімність» свідків (цей захід не потребує значних витрат на його застосування і застосовується безпосередньо слідчим).

У червні 2018 р. до Верховної Ради України був поданий проект закону «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [21]. Його автори пояснювали цю законодавчу ініціативу тим, що сучасний стан захисту свідків в Україні характеризується наявністю у структурах кількох правоохоронних органів країни спецпідрозділів, які займаються захистом свідків (Національна поліція, СБУ, НАБУ). Основне положення, яке виносилося на обговорення – створення Національної служби захисту осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні (Національна служба захисту).

Пропонувалася програма захисту осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, як комплекс заходів безпеки першого (здійснюється відповідно до підслідності кримінальних правопорушень органами СБУ, ДБР, НАБУ, Національної поліції; органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, а також органами чи установами виконання покарань, керівництвом СІЗО) або другого ступеню (Наці-

ональна служба захисту), з метою заохочення учасників кримінального провадження та осіб, які надають допомогу в запобіганні й протидії корупції (викривачів), до активної співпраці з правосуддям, спрямованих на захист життя, здоров'я, страхування житла та майна цих осіб, їх близьких родичів та членів сімей від протиправних посягань. При цьому планувалося, що застосовується така програма (з боку Національної служби захисту) до найбільш цінних свідків, потерпілих або підозрюваних, з врахуванням критичної «ваги» їх показань для розслідування справи.

В цілому підтримуючи авторів проекту, треба зазначити, що в законопроекті залишаються деякі застарілі проблеми, які не відповідають світовій практиці забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. Зокрема, залишається така обов'язкова умова включення особи до програми захисту, як наявність реальної загрози (а не серйозного ризику такої загрози), життю, здоров'ю, житлу та/або майну особи у зв'язку з наданням особою показань у кримінальному провадженні¹.

Підвищення ефективності участі прокурора у компромісних процедурах можлива в умовах формування тактики забезпечення такої процедури, в якій були б систематизовані напрацювання слідчої і судової практики; а також наукові рекомендації, розроблені з врахуванням як прикладів успішного застосування тактичних прийомів, так й найбільш розповсюджених помилок, які допускають прокурори, та зловживання процесуальними правами. Це можуть бути як рекомендації в структурі (1) тактики підтримання публічного обвинувачення окремих груп злочинців чи (2) тактики викриття винних осіб, або (3) в окремій тактиці – тактики компромісу (зокрема, у вигляді тактичної операції «досягнення компромісу з підозрюваним») чи в рамках (4) окремої криміналістичної методики (як її окремого складового елемента – особливості тактики підтримання публічного обвинувачення під час судового розгляду кримінального провадження).

Висновки. Ефективність розслідування кримінальних проваджень про особливо тяжкі злочини, що вчинені за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою, багато в чому залежить від показань учасників зазначених формувань, які викривають інших учасників злочинного формування в обмін на компроміс – угоду про визнання винуватості та надання підозрюваному (викривачу) гарантій забезпечення безпеки.

Тактико-криміналістичне забезпечення розслідування таких кримінальних проваджень у зазначених ситуаціях, цілком залежить від тактики

¹ Проект відкликано 29.08.19 https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64189

обвинувачення на досудовому слідстві в рамках тактичних операцій: «досягнення компромісу з підозрюваним»; «перевірка показань підозрюваного, який визнає свою вину» та «забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого)».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України № 25533-III від 21.06.2001. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 34-35. ст. 187.
2. Аликперов Х.Д. Актуальные проблемы допустимости компромисса в борьбе с преступностью. *Актуальные проблемы прокурорского надзора*. Выпуск № 4: Компромисс как эффективное средство в борьбе с преступностью: сб. статей. М., 2000.
3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. N 35. Ст. 358.
4. Бояров В.І. Деякі питання застосування угоди про визнання винуватості. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2(6)'2013. С.79–83.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України № 198-VIII від 12.02.2015. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 17. ст. 118.
6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження: Закон України № 1950-VIII від 16.03.2017. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 17. ст. 204.
7. Сіроткіна М.В. Теорія і практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук: спеціальність 12.00.09. К.: НАВС, 2021. 497 с.
8. Пашенко К.І. Проблемні питання під час здійснення процесуального керівництва в кримінальних провадженнях на підставі угоди про визнання винуватості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018 Серія ПРАВО. Вип. 52. Том 2. С. 96–101.
9. Полстовалов О.В., Попова И.А. Тактико-криминалистическое обеспечение компромиссных процедур в уголовном судопроизводстве: монография. М.: Юрлитинформ. 2013. 168 с.
10. Постанова Кримінального Касаційного Суду у складі Верховного Суду від 07.04.2020 р. у справі № 761/13021/19 (провадження № 51-409 км20) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88707488>.
11. Пославський С. Умови та порядок укладення угоди про визнання винуватості у провадженнях щодо особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності НАБУ. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. Молдова, 2016. Вип. № 4. С. 204-205.
12. Трухачев В.В. Преступное воздействие на доказательственную информацию: правовые и криминалистические средства предупреждения, выявления и нейтрализации. Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. унта, 2000. 228 с.
13. Здоровко С.Ф. Типові тактичні операції при розслідуванні вбивств, вчинених організованими злочинними групами: методичні рекомендації. Харків. 2002. 48 с.
14. Баев О.Я. Основы криминалистики: курс лекций. М.: Экзамен, 2001. 288 с.
15. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 1994. № 11. ст. 51
16. Справа «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів» (case of Van Mechelen and others v. the Netherlands). Рішення від 23.04.1997 (справа номер 55/1996/674/861-864). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO0537>.
17. Рекомендації №R(97)13 Комітету Міністрів Ради Європи державам членам Ради Європи стосовно запобігання тиску на свідків та забезпечення прав захисту (прийнято Комітетом Міністрів 10 вересня 1997р.).
18. Рекомендація Rec (2005) 9 Комітету Міністрів РЄ державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям. Ухвалено Комітетом Міністрів РЄ на 924 засіданні заступників міністрів 20 квітня 2005 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2005_9_2005_04_20.pdf.
19. Семків Т. Удосконалення забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3. С. 119–128.
20. Висновок на проект Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 20.06.2018. 11 с. [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64189doc_459026\(1\).docx](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64189doc_459026(1).docx).
21. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: проект Закону України від 08.06.2018 № 8457. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64189.